

Slavernij voor de show

Als Bert Williams zich in 1896 voor het eerst opmaakt om als Echte Roetmop het podium van een Amerikaans vari  t  theater te beklimmen, laat hij zijn oorspronkelijke zelf achter zich. Terwijl hij zijn lichtbruine huid diepzwart schminkt en zijn bescheiden mond van opzichtige dikke lippen voorziet, verdwijnt hij beetje bij beetje in het niets. Een blik in de spiegel van zijn kleedkamer leert hem dat de waardige West-Indiër die als kleine jongen met zijn ouders naar de Verenigde Staten kwam, heeft plaatsgemaakt voor een clown. Het beeld is pijnlijk en onontkoombaar: "Wie was die nieuwe man en hoe heette hij? Was dit wel een echte man, met die dansende voeten, dat onduidelijke gebrabbel, die kinderlijke gebaren en infantiele reacties? Wie was die vent? Sambo? Roetmop? Nikker?"

Die vragen zijn bepalend voor de thematiek van *Dansen in het donker*, de nieuwe roman van de Caribische auteur Caryl Phillips. In dit boek, dat het ene moment zakelijk en bondig is en dan ineens weer poëtisch en suggestief, schetst Phillips een gefictionaliseerd portret van de man die zich aan het begin van de twintigste eeuw ontpopte tot de bestbetaalde en beroemdste zwarte entertainer van Amerika. Samen met zijn vriend George Walker vormde Bert Williams een komisch duo dat avond na avond garant stond voor uitverkochte zalen en daverend gelach. Het is weliswaar de tijd waarin Afro-Amerikanen als Booker T. Washington en W.E.B. DuBois de verheffing van het zwarte ras prediken, maar daar heeft de blanke theaterbezoeker geen boodschap aan. De blanke theaterbezoeker wil vermaakt worden. Hij wil vermaakt worden door een neger die van voren niet weet dat hij van achteren leeft en van pure onbeholpenheid over zijn eigen benen struikelt. Een neger, kortom, die volstrekt ongevaarlijk is. "Slavernij voor de show," schrijft Phillips: "Ja, meneer, baas, ik zal zijn die u wilt dat ik ben."

Bert onderwerpt zich aan het ongeschreven contract tussen de zwarte artiest en zijn blanke publiek. Deze inschikkelijke houding staat haaks op het meer opstandige karakter van zijn partner George, een dandy die zich na afloop van de shows overgeeft aan drank en damesgezelschap en die de pot met zwarte schmink het liefst uit de kleedkamer zou weren. In de loop van het boek worden de vrienden steeds verder uit elkaar gedreven. Maar erger dan de tweespalt binnen het duo is de tweespalt in Berts innerlijk. Het masker van de potsenmaker dat hij zich tijdens de voorstellingen aanmeet, tast zijn persoonlijkheid aan. De toch al introverte Bert wordt steeds zwijgzamer en trekt zich tenslotte – verscheurd en vervreemd – helemaal terug in zijn eigen binnenwereld.

Caryl Phillips werd in 1958 geboren op het Caribische eiland St. Kitts en emigreerde in datzelfde jaar met zijn ouders naar Engeland, waar het gezin neerstreek in Leeds. Na een studie Engels in Oxford begon Phillips een academische carrière die uitmondde in een positie als hoogleraar aan verschillende universiteiten. Daarnaast schreef hij voor radio, televisie, film en theater en publiceerde hij – naast een aantal non-fictieboeken – niet minder dan acht romans. Tegenwoordig brengt de schrijver het grootste deel van het jaar in de Verenigde Staten door.

Het omvangrijke oeuvre van Caryl Phillips draait grofweg om drie begrippen: ras, identiteit en zwarte geschiedenis. In zijn fictieve omzwervingen is de erfenis van de transatlantische slavenhandel een onvermijdelijk thema dat telkens opnieuw ontleed en onderzocht wordt. Het briljante van Phillips is dat hij in staat is om binnen   n boek zeer uiteenlopende figuren en situaties tot leven te roepen. De roman *De rivier over* (1994) begint bijvoorbeeld met de brieven van een vrijgemaakte slaaf die door zijn voormalige meester naar het negentiende-eeuwse Liberia wordt gestuurd en eindigt bij het dagboek van een blanke Engelse vrouw die tijdens de Tweede Wereldoorlog zwanger raakt van een Afro-Amerikaanse soldaat. De auteur leidt zijn lezers moeiteloos door tijd en ruimte

en gunt hen onderweg een kijkje in de meest onverwachte uithoeken van de zwarte diaspora.

In *Dansen in het donker* heeft Phillips een - voor zijn doen - overzichtelijk gegeven gekozen: het boek gaat over het leven van één persoon en bestrijkt één enkele periode van de Amerikaanse geschiedenis. Maar het vraagstuk van de zwarte identiteit is levensgroot aanwezig. Bert Williams doet wanhopig zijn best om vast te houden aan een gevoel van trots en eigenwaarde dat op geen enkele manier bevestigd wordt door de buitenwereld. De toeschouwers waarderen hem alleen in de rol van zwarte pias, zijn bloedeigen vader schaamt zich voor de manier waarop zijn zoon zich publiekelijk verlaagt, en ook zijn spiegelbeeld laat hem in de steek. Keer op keer zijn er scènes waarin Bert vertwijfeld voor de spiegel zit, zoekend naar iemand die door niemand wordt gezien. Zijn imago is sterker dan hijzelf: "Zal de gekleurde Amerikaan ooit amusement kunnen bieden voorbij zijn onontkoombare zwarte huid?"

Het antwoord op die vraag luidt 'nee'. Een zwarte entertainer had aan het begin van de twintigste eeuw de keuze uit twee mogelijkheden, stelt Caryl Phillips in een interview op de website van uitgeverij Random House. Of hij beantwoordde aan het stereotype van het publiek, of hij zou door datzelfde publiek worden geboycot en gemarginaliseerd. Heel onverkwikkelijk, maar erger is dat het probleem een eeuw later nog steeds niet is opgelost. In zijn essaybundel *Een nieuwe wereldorde* (2002) gaat Phillips uitvoerig in op het 'juk van de huidskleur' waar zwart Amerika tot op de dag van vandaag onder gebukt gaat. De schrijver ziet met lede ogen aan hoe *gangstarappers* bakken geld verdienen door met de hand in het kruis seksisme en geweld te verheerlijken. Het blanke publiek geniet met volle teugen van die primitieve zwarten en daarmee is de cirkel weer rond. De gangsterrapper zit gevangen in de rol die hij zelf op zich heeft genomen. De overeenkomst met het verhaal van de zachtmoedige Bert Williams is op zijn minst verontrustend.

In het laatste deel van *Dansen in het donker* zakt Bert tijdens een voorstelling op het podium in elkaar, de schmink nog op zijn gezicht. De artsen constateren een longaandoening, waar hij niet veel later aan overlijden zal. De laatste periode van zijn leven brengt Bert door in bed, reizend in zijn zwakker wordende geest. Zelfs zijn vrouw Lottie, die dag en nacht over hem waakt, heeft geen toegang tot zijn zielenroerselen. Schrijver Caryl Phillips daarentegen wel. Hij heft de scheidslijn tussen lezer en personage op door abrupt over te schakelen op de *monologue intérieur* die zo bepalend is voor het evocatieve karakter van zijn werk: "Mijn vrouw ligt naast me te slapen. Wanneer ze haar ogen opent, zal ze tot de ontdekking komen dat ik al ben vertrokken en de duisternis ben ingegaan waar ik nu naar mijn vader zoek. Als ik om me heen kijk, besef ik dat ik niets kan zien. Ik zie mezelf niet eens meer, maar dat komt omdat ik mezelf jaren geleden al uit het oog ben verloren toen mijn geschoeide jonge voetjes de kust raakten van het machtige land in het noorden."

Dansen in het donker speelt zich af in een wereld waar kleur allesbepalend is. Voor iemand die opgroeide in een land waar het nooit veel gekker werd dan Donald Jones - die liggend in een bubbeltjesbad reclame maakte voor chocoladerepen - is dat moeilijk voorstelbaar. Werd Bert Williams inderdaad het slachtoffer van de raciale conventies van zijn tijd? Of ging hij toch vooral ten onder aan zijn eigen gebrek aan lef om te zijn wie hij was? Caryl Phillips laat zien dat het een het ander niet uitsluit. Daarmee zet hij de lijn van zijn vorige boeken voort en toont hij zich een zorgvuldig schrijver die zijn personages nooit en te nimmer veroordelen zal.

Caryl Phillips

Dansen in het donker

Vertaald uit het Engels door Robert Dorsman

De Geus, Breda - 19,90 Euro